

повідомлень взаємовідносинами антифразису, епітроп у надпису під коміксом). Іронічна тональність повідомлень очевидна.

Характерними рисами цього субжанру іронічного дискурсу є його оцінність, актуальність, іронічна тональність та комічність, що є атрибутами розвитку такого напрямку ЗМІ США як “infotainment” (information and entertainment).

ЛІТЕРАТУРА

1. Sandee D. Top Morons of 2008. <http://comedyplus.wordpress.com/2008>. 2. Гурова Е.К. Особенности сатирического дискурса. На материале рассказов и фельетонов А.Т. Аверченко: Автореф. канд. дис. – М.: МГУ 2000. – С.20 3. Хайдер Т.В. Сатиричний дискурс польського літературно-мистецького кабаре (на матеріалі текстів Т.Боя-Желенського, Ю.Тувіма та К.І.Галчинського): дис ... канд. філол. наук: 10.01.03 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. 4. Williams Z. The Final Irony. The Guardian, Saturday 28 June 2003. 5. All Three. www.phrases.org.uk 2009

ЧЕРНЕНКО О.В.

Київський національний лінгвістичний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ КООПЕРАЦІЇ У КОНФЛІКТНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню конфліктного дискурсу в англійській та американській художній літературі. Її мета – дослідити прагматичні особливості конфліктного дискурсу, у тому числі його завершальної фази, через опис основних ознак, що характеризують прагматичну складову конфліктного дискурсу. Завершальна фаза конфліктного дискурсу характеризується кооперацією комунікантів на формальному рівні та порушенням/відновленням конверсаційних максим.

Ключові слова: конфліктний дискурс, завершальна фаза, прагматична складова, принцип кооперації, конверсаційні максими.

Статья посвящена исследованию конфликтного дискурса в английской и американской художественной литературе. Ее цель – исследовать прагматические особенности конфликтного дискурса, в том числе его заключительной фазы, путем описания основных признаков, которые характеризуют прагматическую составляющую конфликтного дискурса. Заключительная фаза конфликтного дискурса характеризуется кооперацией коммуникантов на формальном уровне а также нарушением/восстановлением разговорных максим.

Ключевые слова: конфликтный дискурс, заключительная фаза, прагматическая составляющая, принцип кооперации, разговорные максимы.

The article focuses on the investigation of the final stage of the conflict discourse in English and American literature. Its goal is to investigate the pragmatic peculiarities of the conflict discourse, by means of identifying the specific features, which are presented in its final stage. These features are the breach of Cooperative principle and maxims of Conversation. In the final stage of conflict discourse speakers cooperate on the formal level and can either break or restore the maxims of Conversation.

Key words: conflict discourse, final stage, pragmatic component, cooperative principle, maxims of conversation.

Принципи організації мовленнєвого спілкування регулюються певним набором правил і сприяють підвищенню ефективності комунікації [1, 2]. Оптимальний спосіб мовленнєвого спілкування прийнято називати ефективним [3], гармонійним [4], кооперативним [5], спрямованим на досягнення консенсусу [6] і т. п. У його вивченні розглядаються шляхи створення мовленнєвого комфорту для учасників комунікації, засоби, що використовуються комунікантами для забезпечення гармонійного спілкування, яке протиставляється вітчизняними дослідниками-лінгвістами конфліктному [7:4-5; 8:118]. З іншого боку, неможливо описати гармонійне спілкування без виявлення таких рис і якостей, що вносять дисгармонію в мовленнєві дії комунікантів, руйнують взаєморозуміння, викликають негативні емоційні і психологічні стани партнерів по комунікації. Потреба розкриття таких рис й обумовлює **актуальність** даної статті. Таке спілкування пов'язується з поняттям неефективності, дисгармонізації [7], направленістю на дисенсус, конфронтацію або конфлікт [8].

Як ефективний, так і неефективний вид спілкування реалізується в дискурсі, “центральної інтегративній одиниці мовленнєвої діяльності, що відбивається в своєму інформаційному сліді – усному/письмовому тексті” [9:17]. **Метою** статті є розкриття специфіки конфліктного спілкування у завершальній фазі конфліктного дискурсу.

Об'єктом статті є фрагменти художньої творчості, які містять зразки конфліктної мовленнєвої взаємодії або конфліктного дискурсу. В.С.Третьякова виокремлює два можливих варіанти розвитку дискурсу: конгруенцію і конфронтацію. *Конгруенція* – це зростаюче підтвердження взаємних рольових очікувань партнерів, швидке формування в них загальної картини ситуацій та виникнення емпатичного зв'язку одне з одним. *Конфронтація* – однобічне чи взаємне непідтвердження рольових очікувань, розходження партнерів у розумінні чи оцінці ситуації та виникнення антипатії одне до одного [7: 3].

Серед вітчизняних лінгвістів А.Т.Ішмуратов виділяє три види спілкування: *співробітництво*, *суперництво* і *конфлікт/конфронтацію*, причому конфронтацію презентує як “хворобливий” вид спілкування, а співробітництво і суперництво – як “здорове” спілкування [10:18]. О.В.Фадєєва співробітництво розглядає як спрямованість на консенсус, а конфронтацію – на дисенсус, і в зв'язку з цим розмежуванням пропонує розглядати дискурс аргументації і дискурс мовленнєвої агресії [11:4]. У

свою чергу, Г.Груббер диференціює дисентивну організацію розмовного дискурсу і організацію дискурсу по консентивному типу [12:21]. Т.К.Гембл серед способів вирішення конфліктної ситуації спілкування виділяє конструктивні та деструктивні шляхи, спрямовані на гармонізацію або дисгармонізацію спілкування, роблячи його ефективним (зі знаком плюс) і неефективним (зі знаком мінус) [13:185]. Зазначимо, що в сучасних дослідженнях з лінгвістики конфлікту поняття конфліктної мовленнєвої взаємодії і поняття конфліктного дискурсу ототожнюються [7:117; 8:1], тому ми будемо користуватись обома термінами як синонімічними.

Поняття ефективності спілкування вчені-лінгвісти пов'язують з поняттям якості спілкування [10, 12, 13]. Г.П.Грайс під ефективністю розуміє такий конвенціональний і інтенціональний вплив на слухача, за допомогою якого адресат розпізнає намір мовця. Введений Г.П.Грайсом “принцип кооперації” виголошує виконання п'яти “максим спілкування”, направлених на досягнення ефективності спілкування, це: максими кількості (інформативності), якості (істинності), релевантності (доречності) та способу вираження (ясності) [2:225]. Дослідники відзначають, що застосування “принципу кооперації” виявляється адекватним лише в “соціально нейтральних сферах комунікації”, моделюючи “ідеальну ситуацію спілкування” [14:2]. На противагу ідеальній ситуації спілкування конфліктна мовленнєва ситуація, за О.В.Фадєєвою, характеризується порушенням усіх максим принципа кооперації, причому найбільш типовим є порушення конверсаційних максим якості і кількості та принципу ввічливості за теорією Дж.Ліча [15:44]. Розглянемо приклад:

David didn't say anything. Isabel wondered whether he was trying to think of something clever, something to get him out of all the trouble he was in...

Then he got angry.

“What the hell you are talking about, for Christ's sake? You can't leave me. What about the girls? What about them?”

“You should have thought of that when you and Freddie were spending money like it was going out of fashion,” Isabel had said contemptuously. “You didn't worry about the girls then, did you? How many trips abroad with important clients was the house worth, anyway? Three or four? I'd love to know how much of my hard-earned cash went into impressing people who

didn't spend enough with the agency to cover their bloody trips to the Monte Carlo Grand Prix, despite all the champagne you poured down their throats!"

David had started yelling at her then.

"What gives you the right to be so high and mighty, Isabel? Did you work your butt off to make this family a fortune? Well, I did, I did, and I wanted it to work. And it will! But you, you stupid bitch, you just can't wait. We had to put money into entertaining. That's the way business is done. It takes time, we were nearly there..."

She'd walked out of the kitchen, picked up her car keys and got into the car (Kelly, 41).

Дискурс обох комунікантів, у даному випадку жінки і чоловіка, вирізняються порушенням максимум принципа кооперації, зокрема порушується максима кількості, максима способу вираження у таких мовленнєвих ходах співрозмовників *What the hell you are talking about, for Christ's sake? You can't leave me. What about the girls? What about them?* чоловік Девід удається до використання стилістично зниженої лексики, божіння, повторів, що має експресивне забарвлення і "втягує" дружину Ізабель у емоційно напружену ситуацію, тому вона теж вдається до емоційно-експресивної лексики, порушуючи фактично всі максими співробітництва: кількості, релевантності, вживаючи зайві порівняння *like it was going out of fashion*, повтори *Three or four?*, нерелевантну інформацію *to cover their bloody trips to the Monte Carlo Grand Prix, despite all the champagne you poured down their throats!*

У кінці конфлікту, на його *завершальній фазі*, подружжя не дотримується принципу ввічливості, зокрема порушує максимум тактовності Дж.Ліча, великодушності, схвалення, скромності, симпатії [16:121-129], зокрема чоловік вживає інвективну лексику *Did you work your butt off to make this family a fortune?, you stupid bitch*, підвищує голос на дружину *yelling at her*, не дотримується максимум кількості, релевантності, способу вираження, використовуючи зайву інформацію, повтори, зайві пояснення *Well, I did, I did, and I wanted.., we had to put money into entertaining. That's the way business is done. It takes time, we were nearly there* тощо. За даних обставин Ізабель не вважає за потрібне продовжувати спілкування і "виходить" з конфлікту *She'd walked out of the kitchen, picked up her car keys and got into the car.*

Застосування принципу кооперації для аналізу конфліктної мовленнєвої взаємодії втрачає сенс, оскільки при конфліктній комунікації порушуються переважно всі максими співробітництва: "у вітчизняній

лінгвістиці все частіше вказується на обмеженість принципу кооперації і на ту обставину, що до реального процесу спілкування цей принцип у багатьох випадках просто незастосовний” [11:28].

Існують також і інші трактування поняття кооперативності спілкування. Так, наприклад, згідно з концепцією Я.Мея, кооперації як такої в існуючих соціально-суспільних умовах немає в принципі, коректніше говорити про прагнення до лінгвістичної солідарності [14:2]. Р.Філер дає визначення поняттю кооперативності у відповідності з повсякденним розумінням цього феномена. Головним критерієм є наявність/відсутність сумісних цілей спілкування. Він розрізняє “кооперативні” та “некооперативні” форми мовленнєвої взаємодії [14:3].

Ми поділяємо точку зору К.Еліха, який пропонує розв’язати проблему інтерпретації поняття кооперативності шляхом диференціації концепту кооперативності таким чином, щоб він міг бути застосований до будь-якої ситуації спілкування. К.Еліх виділяє три види кооперації: *виробнича* (*materiell*), *матеріальна* (*material*), і *формальна* (*formal*) [17:11]. Виробнича кооперація (*materielle Kooperation*) здійснюється у процесі створення матеріальних благ, тобто в процесі виробництва. Матеріальна кооперація являє собою “всі можливі форми співробітництва, які підпорядковані одній спільно прийнятій меті та реалізують її” [17:27]. Метою комунікації на матеріальному рівні кооперації є передача інформації іншим учасникам мовленнєвої інтеракції, а умовою її успішного перебігу є дотримання тих постулатів, про які в своїй теорії писав Г.П.Грайс. Сфера формальної кооперації є по суті сама умовою комунікації і завжди є частиною матеріальної кооперації але не навпаки. Чи стане спілкування кооперативним на більш високому матеріальному рівні, вирішують самі учасники цього спілкування в залежності від переслідуваних ними цілей і стратегій мовленнєвої поведінки.

Т.Грубер роз’яснює ідею формальної кооперації К.Еліха, розглядаючи різні способи врегулювання конфліктних ситуацій, при цьому свої міркування він екстраполює на ситуації мовленнєвої взаємодії, в яких вербальним шляхом улагоджуються конфлікти, і робить висновки про те, що в умовах конфліктної комунікації люди *кооперують* на формальному рівні, який не передбачає дію принципу кооперації Грайса і постулатів ввічливості Ліча [12:74]. Тобто конфліктна комунікація, характеризується невиконанням відомих постулатів якості, кількості, релевантності, способу та принципу ввічливості, але допускає інші форми кооперації, або координації індивідуальних дій співбесідників.

Конфліктна мовленнєва поведінка є також кооперативна, але на формальному рівні [14:4].

Слід зазначити, що вчені виділяють також *субстанційний* тип кооперації, що характеризує так званий конверсаційний стиль “high-involvement style” [18:12]. Цей стиль невимушеного спілкування у вузькому колі друзів характеризується різкою зміною теми розмови, введенням теми без явищ хезитації, формальних метакомунікативних елементів і елементів редагування, високим темпом мовлення, надзвичайно швидкою міною комунікативних ролей, а також синхронністю мовленнєвих ходів. Д.Таннен мотивує застосування такого стилю особливим прагненням співрозмовників підкреслити позитивний характер їх відносин, укріпити соціальний контакт, показати високий рівень взаєморозуміння [19:31]. Цікавим також є трактування переривань, перебивів та іншого роду мовних інтервенцій як кооперативних мовленнєвих дій, що не розцінюються учасниками спілкування як порушення ходу комунікації [14:4].

Доповнюючи вищезгадані концепції, можна отримати розгорнуту шкалу кооперативності, що передбачає три типи кооперації, які складають континуум: “формальна кооперація” – “матеріальна кооперація” – “субстанційна кооперація”, причому дія принципа кооперації Грайса припадає на середній елемент даного ланцюжка, тобто у сферу матеріальної кооперації [12:330]. Проілюструємо сказане за допомогою такої схеми:

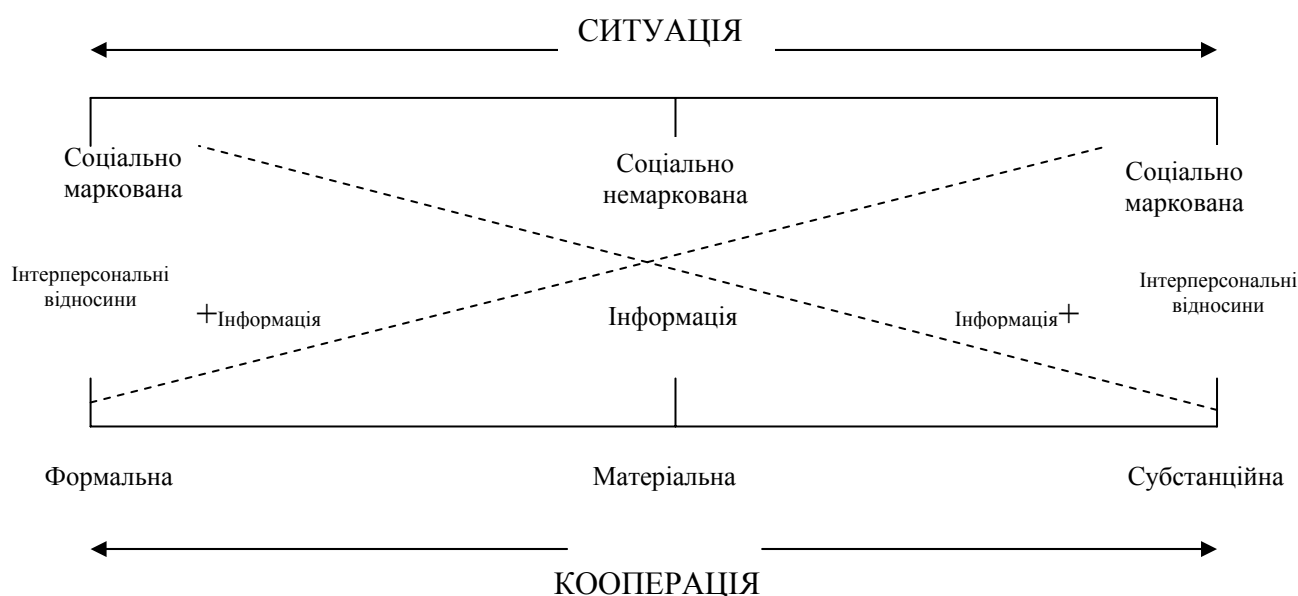

Рис. 1. Реалізація типів кооперації у ситуаціях соціальної взаємодії

Обидва полюси цієї шкали кооперативності реалізуються в “маркованих” соціальних ситуаціях та протиставляються матеріальній кооперації і принципу кооперації Грайса, які реалізуються в “немаркованих” соціальних ситуаціях. Немарковані соціальні ситуації характеризуються орієнтацією комунікантів насамперед на обмін інформацією, а марковані соціальні ситуації відображають особистісні аспекти стосунків учасників мовленнєвої взаємодії.

Таким чином, опозицію “гармонія – конфлікт” можна розглядати не як два рівнозначні і різнополюсні види спілкування, як це визначають українські та російські дослідники конфліктної мовленнєвої взаємодії [7, 8, 11], а як соціально марковані і соціально немарковані (ідеальні) моделі дійсності. Підтвердження думки про наявність кооперації у конфлікті знаходимо у Н.В.Грішиної: “Навіть якщо цілі учасників конфлікту несумісні, вже той факт, що люди залежать один від одного у вирішенні своїх проблем передбачає для них і можливість, і необхідність кооперації” [20:214]. Виходячи з цього, ми визначаємо конфліктну мовленнєву взаємодію не тільки як ситуацію, що характеризується протинаправленою інтеракцією і супроводжується негативними емоціями [7:2], а також і як соціально марковану ситуацію, що характеризується формально-кооперативною поведінкою учасників комунікації. Оскільки конфліктна мовленнєва взаємодія є динамічним процесом, що містить певні фази, або етапи, можна розглядати прагматичні особливості кожного етапу окремо, зокрема завершальної фази конфліктної мовленнєвої взаємодії, яка містить результат конфлікту і характеризується як порушенням, так і відновленням принципу кооперації. З прагматичної точки зору ця фаза є найбільш цінною для дослідника. Наведемо приклад:

But it was the worst thing he could have said, as she strode around the room again in barely controllable fury.

"Marry my grandmother then! I don't want to get married!"

"What you're really saying is that you don't love me!"

He sat down quietly, willing to accept even that.

And suddenly his own quiet actions subdued her.

"No, I don't. But I like you. I thought you were my friend..."

Her eyes filled with tears.

"You could try."

"No, I couldn't. I'm so sorry."

She left the room then, and quietly closed the door of her own room (Steel, 190).

Конфліктна комунікація між молодими людьми у даному прикладі завершується відмовою дівчини одружитися. На завершальному етапі дискурсу, що маркується авторською ремаркою *And suddenly his own quiet actions subdued her*, відбувається дотримання дівчиною максими кількості і способу вираження *No, I couldn't* і принципу ввічливості *I'm so sorry*.

Таким чином, **висновок** полягає у тому, що попри однозначний погляд на застосування принципу кооперації в конфліктному дискурсі, при завершенні конфлікту може відбуватися як порушення, так і відновлення принципу кооперації Грайса і принципу ввічливості. **Перспективою** подальшого дослідження вважаємо подальший аналіз прагматичних особливостей конфліктного дискурсу та виокремлення ознак, що відрізняють конфліктний дискурс від інших типів дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Алексенко С.Ф. Варіативність інтонаційної моделі висловлень-вибачень у мовленнєвій комунікації (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського діалогічного мовлення): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2004. – 20 с.
- 2.Грайс Г.П. Логика и речевое общение // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 217-237.
- 3.Дискурс іноземномовної комунікації: колективна монографія / Під. ред. проф. К.Кусько. – Львів: Видавництво Львівського національного університету ім. І.Франка, 2002. – 495 с. – Бібліогр.: с. 456-493.
- 4.Игнатенко Л.Ю. Повтор в системе стратегий положительной вежливости (на материале английского языка) // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Х.: Константа, 2003. – №609. – С. 152-155.
- 5.Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи.– М.: УРСС, 2002. – 284 с. – Библиогр.: с. 272-284.
- 6.Славова Л.Л. Типология коммуникативных невдач (на материале современного английского мовлення): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04; Защищена 21.12.2000 – К., 2000. – 192 с.: іл. – Бібліогр.: с. 156-192.
- 7.Третьякова В.С. Конфликт как феномен языка и речи. – [Cited 2006, 10 January]. Available from: <<http://www.virlib.eunnet.net/proceedings/?base>
- 8.Фролова И.Е. Системные основания определения конфликтного дискурса // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім В.Н.Каразіна. – 2003. – №609. – С. 114-119.
- 9.Зернецкий П.В. Речевое общение на английском языке (коммуникативно-функциональный анализ дискурса). – Киев: Лыбидь, 1992. – 144 с.
- 10.Ишмуратов А.Т. Конфликт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів. –Київ: Наукова думка, 1996. – 190 с. – Бібліогр.: с.175-185.
- 11.Фадеева Е.В. Стратегии и тактики конфликтного дискурса (на материале совр. англ. яз.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. / Киевск. нац. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 19 с.
- 12.Gruber, H. Streitgespräche, Zur Pragmatik einer Diskursform. Opladen, 1996. – 405 S.
- 13.Gamble T.K., Gamble M. Communication works. Second edition. – New Second edition. – New York: Random House, 1987.– 440p.
- 14.Аристов С.А. Ситуированная модель мены коммуникативных ролей. – [Cited 2006, 10 January]. Available from: <http://www.tol.tversu.ru/M4_Aristov.doc
- 15.Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1994. – 345 p.
- 16.Leech G.N. Principles of Pragmatics. – New York; London: Longman, 1983. – 250 p.
- 17.Ehlich, K. Kooperation und

sprachliches Handeln // Liedtke, F., Keller, R. Kommunikation und Kooperation. Tübingen etc., 1987. 18. *Pavlidou T.* Cooperation and the choice of linguistic means: Some evidence from the use of the subjunctive in Modern Greek // *Journal of pragmatics*, 1991. – №1. – P. 1-15. 19. *Tannen D.* Conversational Style: Analyzing Talk among Friends. New Jersey etc., 1984. 20. *Гришина Н.В.* Психология конфликта. – Санкт-Петербург: Питер, 2003. – 464 с. – Библиогр.: с. 454-464.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Kelly C.* She's the One. – London: Headline, 1998. – 567 p. 2. *Steel D.* The Gift. – New York: A Dell book, 1994. – 275 p.

ЧЕРНИШОВА Ю.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРЕСКРИПТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ПЕРЕКЛАДІ СУЧАСНИХ РЕЛІГІЙНИХ ТЕКСТІВ (до питання про функції релігійної мови та еквівалентність перекладу)

Статтю присвячено дослідженню перекладацьких стратегій, зумовлених особливими функціями релігійної мови та контролюючою діяльністю Церкви в сфері релігійного перекладу.

Ключові слова: прескриптивні стратегії, релігійний текст, релігійний переклад, функції релігійної мови, еквівалентність перекладу.

Статья посвящена исследованию переводческих стратегий, вызванных особенностями функция религиозного языка та контроля Церкви в сфере религиозного перевода..

Ключевые слова: прескриптивные стратегии, религиозный текст, религиозный перевод, функции религиозного языка, эквивалентность перевода.

The Article covers an issue of research on translation strategies, caused by specific functions of religious texts, as well as by the activity of control, realized by the Church in the sphere of religious translation.

Key words: constraints, religious text, religious translation, functions of religious language, equivalence of translation.

Актуальність роботи зумовлена тим, що на сьогодні у зарубіжному та вітчизняному перекладознавстві бракує досліджень з перекладу сучасних релігійних текстів. Так, широко висвітлювалися проблеми біблійного перекладу (лінгвістичні, богословські, історичні, екзегетичні аспекти), але це стародавні тексти, причому Біблія є "священною" книгою для християн на відміну від будь-яких інших релігійних текстів, створених в рамках християнської культури. Втім, з відродженням релігійного життя в Україні поживавилася перекладацька діяльність в царині релігійних текстів, що зумовлює нагальність перекладознавчих досліджень з цієї теми.